

ПСИХОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПСИХОСОЦІОТИПУ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ

Кривопишина О. А. ПСИХОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПСИХОСОЦІОТИПУ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ. У статті подано результати емпіричного аналізу психологічних особливостей розвитку психосоціотипу творчої особистості юнацького віку; виявлено структурні складові психосоціотипу творчої особистості; проведено констатувальне експериментальне дослідження особливостей розвитку складових психосоціотипу творчої особистості у період юності; експериментально доведено, що особливості формування психосоціотипу творчої особистості залежить від розвитку таких індивідуально – психологічних властивостей, як: високий рівень загальних творчих здібностей, високий рівень розвитку словесно-логічного та наочно-образного типу мислення, особистісна креативність, а саме високий рівень розвитку уяви, складності, допитливості та схильності до ризику, а також здатність особистості перебувати в «Его – стані дитини».

Ключові слова: психосоціотип, творча особистість, креативність, загальні творчі здібності, тип мислення, уява, «Его – стан дитини».

Кривопишина Е. А. ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ПСИХОСОЦИОТИПА ТВОРЧЕСКОЙ ЛИЧНОСТИ ЮНОШЕСКОГО ВОЗРАСТА.

В статье представлены результаты эмпирического анализа психологических особенностей развития психосоциотипа творческой личности юношеского возраста; выявлено структурные составляющие психосоциотипа творческой личности; проведено констатирующие экспериментальное исследование особенностей развития психосоциотипа творческой личности в период юности; экспериментально доказано, что особенности формирования психосоциотипа творческой личности зависят от развития таких индивидуально – психологических свойств, как: высокий уровень общих творческих способностей, высокий уровень развития словесно-логического и наочно-образного типа мышления, личностной креативности, а именно высокого уровня развития воображения, сложности, любознательности и склонности к риску, а также возможности личности находится в «Эго – состоянии ребенка».

Ключевые слова: психосоциотип, творческая личность, креативность, общие творческие способности, тип мышления, воображение, «Эго – состояние ребенка».

Постановка проблеми. Сучасний світ важко уявити без продуктів людської творчості – винаходів, відкриттів, літератури, мистецтва, технічних та інформаційних засобів, моральних норм. Творчі особистості – рушійна сила сучасного світу, оскільки вони здатні до успішного виконання творчої діяльності, вільні від шаблонів та ярликів, мають свій унікальний життєвий стиль та світогляд. На сучасному етапі розвитку наукового знання психологи вирішують завдання щодо створення найбільш позитивних передумов розвитку творчої особистості у будь – яких сферах життя. Саме тому дослідження особливостей розвитку складових структури психосоціального типу творчої особистості сприяє її саморозвитку, самовдосконаленню та самореалізації.

Вихідні передумови дослідження. Проблема розвитку творчої особистості вивчалась та залишається у колі наукових інтересів відомих вітчизня-

них та російських психологів (Г.С. Костюк, В.А. Роменець, Я.А. Пономарьов, В.О. Моляко, В.М. Дружинін, О.І. Кульчицька, Т.М. Титаренко); сучасних українських дослідників – представників наукової школи В.О. Моляко (І.М. Біла, А.Б. Коваленко, О.А. Кривопишина, Л.А. Мойсеєнко, О.Л. Музика та ін.). Серед західних психологів вагомий внесок у розуміння творчої природи особистості зробили видатні вчені: З. Фрейд, К. Юнг, Є. Фромм, Т. Рібо, А. Маслоу, Д. Дьюї, Р. Стернберг, Дж. Гілфорд та ін.

Мета дослідження: емпіричний аналіз психологічних особливостей розвитку психосоціотипу творчої особистості юнацького віку.

Завдання дослідження: 1) виявити структурні складові психосоціотипу творчої особистості; 2) провести констатувальне дослідження особливостей розвитку складових психосоціотипу творчої особистості у період юності.

Виклад методики і результатів дослідження. Розуміння поняття творчої, обдарованої, креативної особистості в психологічних концепціях витікає з визначення категорії творчості. Нагадаємо, провідний вітчизняний вчений В.О. Моляко під творчістю розуміє процес створення чогось нового для певного суб'єкта. В творчості, вважає вчений, основними є оригінальність, новизна в діяльності, відмінність від створеного раніше, вже відомого. Творчість, вказує вчений, притаманна кожній людині. Творча людина розглядається ним як така, що виражає вищий ступінь розвитку, підготовленості до конкретних видів діяльності й до життя в цілому, до зміни стилів поведінки, до пошуку виходів із кризових ситуацій, до найбільш конструктивного раціонального прийняття рішень у складних та екстремальних умовах [2, с. 20]. Він виділяє, особливо важливі складові системи творчості – процес, продукти, стимули, творчу особистість, творчу обдарованість

На думку Моляко, основними характеристиками творчої особистості є: прагнення до оригінального, нового, високий рівень знань та умінь аналізу явищ та їх порівняння. Він погоджується з Л. Толстим, який говорить, що митець повинен зберігати дитячий погляд на світ, на речі, природу, щоб кожен раз дивуватись, бачити нове і тим самим спрямовувати й інших людей на сприйняття, бачення цього нового [3].

Водночас, починаючи, з Ч. Ломброзо, ряд науковців дотримуються протилежної точки зору, згідно якої, творчі люди мають проблеми з психічним здоров'ям. Російський дослідник в області функціональної асиметрії головного мозку М.М. Ніколаєнко приводить данні, що свідчать про високу кореляцію між талановитістю та схильністю до депресій, психічних захворювань. В.М. Дружинін визнає, що численні дослідження виявили взаємозв'язок креативності з нейротизмом. Він пояснює це таким чином, що творчий процес у геніальної особистості в більшій мірі протікає на активності несвідомого, в зв'язку з чим, виходить з під раціонального контролю, що може проявлятися у вигляді перепадів настрою. Вчений також стверджує, що креативні особистості мають бути схильні до психофізіологічного виснаження під час творчої активності, оскільки творча мотивація працює за принципом позитивного зворотного зв'язку, а раціональний контроль емоційного стану ослаблений.

Вивчення індивідуально-психологічних особливостей творчої особистості включає дослідження специфіки перебігу психічних процесів, характерологічні особливості, структуру та рівень здібностей, спрямованість та ціннісно-сміслові орієнтації особистості, її прояви на рівні поведінки, спілкування та ін.[1].

Сучасні дослідники не дають прямого визначення творчої особистості, а розглядають специфічні її риси (інтелектуальні, характерологічні, особливості мотиваційної сфери тощо) і визначають творчу особистість як таку, якій ці якості тією чи іншою мірою притаманні.

У якості робочого обираємо наступне визначення творчої особистості як креативної особистості, яка внаслідок впливу зовнішніх факторів набула необхідних для актуалізації творчого потенціалу людини додаткових мотивів, особистісних утворень, здібностей, що сприяють досягненню творчих результатів в одному чи кількох видах творчої діяльності [1, с. 23-26].

Як відомо, до загальної характеристики творчої особистості відносять: креативність, наявність високого рівня творчих здібностей, дивергентного мислення, пізнавальної мотивації. У процесі емпіричного дослідження нами було висунуто наступне припущення: особливості формування психосоціотипу творчої особистості юнацького віку залежить від розвитку таких індивідуально – психологічних властивостей, як високий рівень загальних творчих здібностей, високий рівень розвитку словесно-логічного та наочно-образного типу мислення, висока особистісна креативність, а саме високий рівень розвитку уяви, складності, допитливості та схильності до ризику, а також здатність особистості перебувати в «Его» – стані дитини.

З метою виявлення властивостей творчої особистості, які водночас характеризують відповідний психосоціотип нами було проведено експериментальне констатувальне дослідження.

Для досягнення мети та вирішення поставлених завдань дослідження використано комплекс психодіагностичних методик: методика визначення загальних творчих здібностей (модернізована М.С. Янцуром); Цифровий тест «Соціотип» Мегель – Овчарова; тест «Трансактний аналіз» Еріка Берна (Дитина, Дорослий, Батько); методика «Тип мислення»; методика «Діагностика особистісної креативності Е.Е. Туник.

До загальної експериментальної вибірки увійшли 47 респондентів юнацького віку (від 16-17 до 18-19 років).

На пілотажному етапі дослідження з метою виявлення рівня розвитку загальних творчих здібностей респондентів було проведено методику визначення загальних творчих здібностей (модернізовану М.С. Янцуром). Методика визначення загальних творчих здібностей людини дозволяє визначити рівень розвитку (високий, середній, низький) загальних творчих здібностей. Рівень розвитку загальних творчих здібностей визначає, як особистість вирішує поставлені перед нею творчі завдання (стандартне рішення – низький рівень, нестандартні рішення – високий рівень); шукає шляхи розв'язання проблем (шаблонні чи вигадує щось нове); чи властиве особистості вміння розробки нових ідей. Високий рівень загальних творчих здібностей виявляє

вміння особистості створювати нестандартні, оригінальні продукти творчої діяльності.

Отримано наступні результати: з 47 респондентів низький рівень розвитку творчих здібностей виявлено у 25% (12 опитуваних), середній рівень – 32% (15 опитуваних), високий рівень – 43% (20 опитуваних). За результатами діагностики визначено групу респондентів у кількості 20 особистостей, які мають високий рівень розвитку загальних творчих здібностей, що увійшли до експериментальної групи.

Методика «Тип мислення» (в модифікації Г.В. Резапкіной) дозволяє визначити домінуючий тип мислення, який властивий особистості. Тип мислення – це індивідуальний спосіб перетворення інформації. Виділяють чотири базових типи мислення, кожен з яких має специфічні характеристики: наочне, образне, знакове і символічне мислення. У даній версії опитувальника типи мислення уточнені відповідно до наявних у вітчизняній психології класифікацій (наочно-дієве, абстрактно-символічне, словесно-логічне, наочно-образне). У чистому вигляді типи мислення зустрічаються рідко, у більшості особистостей переважає один або два типи мислення. Незалежно від типу мислення людина може характеризуватися певним рівнем креативності (творчих здібностей). Тип мислення відображає переважаючі способи переробки інформації і рівень креативності, є найважливішою індивідуальною характеристикою особистості, що визначає її схильності, інтереси, стиль діяльності.

За результатами методики «Тип мислення» виявлено високий рівень розвитку наочно – образного та словесно – логічного типу мислення респондентів експериментальної групи.

З метою визначення психосоціотипу творчої особистості, використовувався цифровий тест «Соціотип» Мегеля – Овчарова, отримані результати: 40% – Новатор (Інтуїтивно – логічний екстраверт), 20% – Лірик (Інтуїтивно – логічний інтроверт) 15% – експериментатори (Логіко – інтуїтивний екстраверт), 10% – Комунікатор (Етико – сенсорний екстраверт), 10% – Гуманіст (Етико – інтуїтивний інтроверт), 5% – Натхненник (Інтуїтивно – етичний інтроверт). Таким чином, можна зробити висновок, що до експериментальної групи увійшли респонденти з перевагою інтуїтивно-логічного психосоціотипу, який характеризується здатністю збирати інформацію довільним чином вбачаючи в ній сенс та знаходячи взаємозв'язок з різними явищами, довіряючи інтуїції, також властива добре розвинена уява та допитливість, що є характерним для творчих особистостей (75%) (див.Рис.1).

Рис. 1. Результати дослідження визначення психосоціотипу респондентів

Методика «Діагностика особистісної креативності Е.Е Тунік» дозволяє визначити рівень креативності, та наступні властивості творчої особистості: допитливість (особистість з високим рівнем допитливості постійно шукає нові шляхи (способи) мислення, любить вивчати нові речі та ідеї, шукає різні можливості вирішення завдань); уяву (особистість з високим рівнем уяви відображає, те чого ніколи не бачила, думає про явища, з якими ніколи не зіштовхувалася); складність (особистість з високим рівнем складності орієнтована на пізнання складних явищ, проявляє інтерес до необізнаних речей і ідей, не шукає легких шляхів вирішення завдань); схильність до ризику (особистість з високим рівнем схильності до ризику буде відстоювати свої ідеї, не звертаючи уваги на реакцію інших; ставить перед собою високі цілі і буде намагатися їх здійснити; дозволяє собі можливість помилок, щоб дізнатися, що з цього вийде).

За отриманими даними методики «Діагностика особистісної креативності Е.Е Тунік» виявлено високі результати, як по загальній сумі балів (60 – 70), так і по шкалам властивостей творчої особистості: схильність до ризику (15 – 17), допитливість (16 – 22), складність (14 – 20), уява (15 – 20). За результатами діагностики з'ясовано, що респондентам притаманні властивості які характеризують творчу особистість: схильність до ризику, вміння фантазувати, використовувати щось нове, а не лише користуватися вже існуючим та перевіреним. Допитливість та складність є особливо важливими в процесі творчості, оскільки вони мотивують та спонукають особистість до пізнання нового та до пошуку й розв'язання проблем. Уява – це основний механізм творчості, адже для того, щоб щось створити спочатку потрібно продумати майбутній продукт творчої діяльності, побачити його в думках. Таким чином, зроблено попередній висновок щодо існування зв'язку між високим рівнем розвитку особистісної креативності та певним психосоціотипом творчої особистості.

З метою визначення домінуючого «Его» – стану творчих особистостей проведено тест «Трансактний аналіз» Еріка Берна (Дитина, Дорослий, Батько). На думку Е.Берна у процесі міжособистісної взаємодії можуть більшою чи меншою мірою проявлятися такі «Его» – стани, як : "Батько", "Дорослий", "Дитина". Ці три «Его» – стани супроводжують особистість все життя. «Его» – стан Батька складається з правил поведінки, норм, дозволяє особистості успішно орієнтуватися в стандартних ситуаціях, "запускає" корисні, перевірені стереотипи поведінки, звільняючи свідомість від завантаженості простими, буденними завданнями. Крім того, забезпечує з великою ймовірністю успішну поведінку в ситуаціях дефіциту часу. «Его» – стан Дорослого сприймає і переробляє логічну складову інформації, приймає рішення переважно раціонально і неемоційно, перевіряючи їх реальність. Сприяє адаптації не в стандартних, однозначних ситуаціях, а унікальних, що вимагають роздумів, що дають свободу вибору і, разом з цим, необхідність усвідомлення наслідків і відповідального прийняття рішень. «Его» – стан Дитини "відповідає" за творчість, оригінальність, розрядку напруги, отримання приємних, іноді "гострих", необхідних певною мірою для нормальної життєдіяльності вражень, слідує життєво-природному принципу прояву почуттів. Зріла особистість вміло ви-

користує різні форми поведінки, гнучко проявляючи себе в тому чи іншому «Его-стані» в залежності від особистісних цілей і життєвих обставин.

За результатами тесту «Трансактний аналіз» Еріка Берна (Дитина, Дорослий, Батько) у респондентів виявлено високі результати (38 – 60) «Его»-стану дитини. Отримані дані підтверджують наше припущення, що творчі особистості – оригінальні, спонтанно реагують та емоційно ставляться до подій, які відбуваються у житті, неординарно та неопосередковано сприймають навколишній світ і часто виходять за його створені рамки, тобто слідує життєвому принципу почуттів, що притаманне «Его»- стану дитини.

Таким чином, кількісний аналіз результатів констатувального дослідження, підтверджує наше припущення щодо наявності залежності розвитку психосоціотипу творчої особистості від високого рівня розвитку загальних творчих здібностей, високого рівня розвитку наочно-образного та словесно-логічного типу мислення, особистісної креативності та її складових, домінування «Его» – стану дитини. З метою виявлення кореляційних зв'язків між високим рівнем розвитку загальних творчих здібностей та особистісною креативністю і її складовими, з типом мислення та «Его» – станом дитини творчих особистостей проведено статистичний аналіз за критерієм Пірсона.

За результатами кореляційного аналізу встановлено зв'язки на чотирьох рівнях значущості $p < 0,1$ (рівень статистичної тенденції), $p < 0,05$ (значущий рівень статистичної достовірності), $p < 0,01$ (високий рівень статистичної достовірності) та $p < 0,001$ (абсолютний рівень статистичної достовірності).

Згідно критичного коефіцієнта кореляції Пірсона, на рівні значущості $p < 0,1$ (рівень статистичної тенденції), виявлено кореляційний зв'язок між високим рівнем творчих здібностей та словесно – логічним типом мислення (0,3771), що є притаманним особистостям з високим рівнем розвитку вербального інтелекту та кореляційний зв'язок між високим рівнем загальних творчих здібностей та схильністю до ризику (0,3319).

На рівні значущості $p < 0,05$ (значущий рівень статистичної достовірності), виявлено кореляційний зв'язок між високим рівнем творчих здібностей та наочно – образним типом мислення (0,4175), також виявлено кореляційний зв'язок між творчими здібностями та складністю як складової особистісної креативності (0,4623). Наступний кореляційний зв'язок виявлено між високим рівнем творчих здібностей та «Его» – станом дитини (0,4158), що підтверджує думку щодо необхідності розвитку здатності у процесі творчої діяльності перебувати у «Его» – стані дитини, з метою розвитку неопосередкованого погляду на навколишній світ, вміння в звичайних речах бачити незвичайне, що є прихованою сутністю процесу творчості.

На рівні значущості $p < 0,01$ (високий рівень статистичної достовірності), встановлено наступні кореляційні зв'язки: між високим рівнем творчих здібностей та креативним типом мислення (0,506), що підтверджує значущість наявності здатності до нешаблонного мислення у структурі психосоціотипу творчої особистості; між творчими здібностями та допитливістю (0,5654), оскільки для творчої діяльності важливо володіти великою кількістю інформації, тобто потрібний найвищий рівень пізнання, до якого якраз і мотивує

допитливість; між високим рівнем творчих здібностей та уявою (0,5856), так як для створення чогось нового, спочатку потрібно це побачити, продумати в думках, знайти відповідні творчим завданням стратегії творчої діяльності.

На рівні значущості $p < 0,001$ (абсолютний рівень статистичної достовірності), виявлено зв'язок між високим рівнем розвитку творчих здібностей та особистісною креативністю (0,6838). Таким чином доведено, наявність кореляції між розвитком особистісної креативності та загальних творчих здібностей у структурі психосоціотипу творчої особистості (див.Рис.2.).

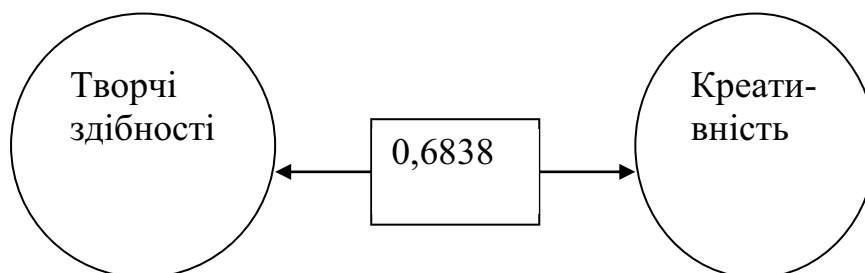

Рис.2. Кореляційний зв'язок абсолютного рівня статистичної достовірності респондентів експериментальної групи

Не встановлено зв'язку між високим рівнем розвитку творчих здібностей та «Его» – станом батька, та попри це, потрібно зазначити, що значення кореляції є мінусовим, тобто негативним, це свідчить про те, що збільшення однієї змінної призводить до зменшення іншої, а саме домінуючий «Его» – стан батька, призводить до зменшення рівня розвитку творчих здібностей. Як відомо, у «Его» – стані батька все йде за правилами, то не дивно, що у такому випадку немає можливості для проявів творчості.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, результати проведеного дослідження та встановленні кореляційні зв'язки підтверджують висунуте нами припущення, що особливості формування психосоціотипу творчої особистості залежать від таких індивідуально – психологічних властивостей, як: високий рівень загальних творчих здібностей, висока особистісна креативність, а саме високий рівень розвитку уяви, складності, допитливості та схильності до ризику, високий рівень розвитку словесно-логічного та наочно-образного типу мислення, а також вміння особистості перебувати в «Его – стані дитини. Подальшу перспективу дослідження вбачаємо у вивченні чинників впливу на формування психосоціотипу творчої особистості на різних вікових етапах розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Кривопишина О. А.* Психологія творчості: конспект лекцій / О.А. Кривопишина. – С.: СумДУ, 2009. – 80 с.
2. *Моляко В. О.* Здібності, творчість, обдарованість теорія, методика, результати досліджень / Моляко В.О., Музика О.Л. – Ж., 2006. – 320 с.
3. *Моляко В. О.* Методологічні та теоретичні проблеми дослідження творчої діяльності / В.О. Моляко // Стратегії творчої діяльності: школа В.О. Моляко. / За загальною редакцією В.О. Моляко. – К.: «Освіта України», 2008. – 702 с.

SPYSOK VYKORYSTANYX DZHEREI

1. *Kryvopyshyna O. A.* Psychologia tvorchosti: konspect lekziy / O. A. Kryvopyshyna. – S.: SumDU, 2009. – 80 s.
2. *Moljako V. O.* Zdibnist', tvorchist', obdarovanist' teorija, metodyka, rezul'taty doslidzhen' / Moljako V. O., Muzyka O.L. – Zh., 2006. – 320 s.
3. *Moljako V. O.* Metodologichny ta teoretichny problemy doslydzhennja tvorchoi dijal'nosti / V. O. Moljako // Strategii tvorchoi dijal'nosti Zh shkola V.O. Maljako. – K.: "Osvita Ukrainy", 2008. – 702 s.

Kryvopyshyna O. A. PSYCHOLOGICAL DESCRIPTION OF THE PSYCHOLOGICAL-SOCIAL TYPE OF A CREATIVE PERSON AT THE PREADULT AGE. The article contains results of the empiric analysis of the development psychological peculiarities of the psychological-social type of a creative person at the preadult age; determination of structural components of the psychological-social type of a creative person; an ascertaining experimental study of development peculiarities of constituents of the psychological-social type of a creative person at the preadult age has been carried out. According to Pearson critical correlation coefficient there has been found out the correlation between high level of creative abilities and verbal-logical mind-set; high level of general creative abilities and inclinations to risk; high level of creative abilities and visual-figurative mind-set, creative abilities and complexity as a constituent part of personality creativity, high level of creative abilities and the “Ego” – state of a child” (0,4158) which confirms the thought that it is necessary to develop the ability to be in the “Ego” – state of a child” during the process of creative activity, which allows to develop non-mediate view on the surrounding world, to be able to see the unusual in usual things, as well as to be sincere and open in interpersonal relations. Subsequent to the results of the ascertaining experimental study it has been proved that peculiarities of formation of the psychological-social type of a creative person depends on the development of such individual psychological properties as: high level of general creative abilities, high level of verbal-logical and visual-figurative mind-sets, high personality creativity, namely, high development level of imagination, complexity, curiosity and inclination to risk, and ability of a personality to be in the “Ego” – state of a child”.

Keywords: psychological-social type, creative person, creativity, general creative abilities, type of thinking, imagination, “Ego” – state of a child”.

Отримано: 24.07.2014

УДК 159.955:373.5(043.3)

Куш Олександр Сергійович

**ПСИХОЛОГІЧНИЙ МЕХАНІЗМ ПАРАДОКСАЛІЗАЦІЇ ПОНЯТЬ
ЯК СПОСОБУ МИСЛЕННЯ В ТВОРЧІЙ КОНСТРУКТОЛОГІЇ**

Куш О. С. ПСИХОЛОГІЧНИЙ МЕХАНІЗМ ПАРАДОКСАЛІЗАЦІЇ ПОНЯТЬ ЯК СПОСОБУ МИСЛЕННЯ В ТВОРЧІЙ КОНСТРУКТОЛОГІЇ. Теоретична стаття, присвячена аналізу особливостей психологічного механізму мислення особистості у процесі творчої конструктології, наводиться опис парадоксалізації понять як способу мислення. Проаналізовано теоретичні і емпіричні дослідження мислення у творчій конструктології, що дозволило визначати парадоксалізацію понять як спосіб реалізації особистісно-процесуальної моделі творчого мислення. Вказано, що основними складовими процедурами парадоксалізації понять є генетична класифікація, дивергенція,